

B

1902 febr. 6

Széll Kálmán miniszterelnök átirata Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a „romániai akció”-val kapcsolatos kérdések tárgyában, 1 melléklettel¹

VKM eln. 1902 : 636
(Gépirásos szöveg)

Magyar királyi miniszterelnök

540
M. E. I. Bizalmas

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

A Romániában tartózkodó magyar állampolgárok érdekében tervezett akciónkról Ő cs. és ap. királyi Felségéhez legalázatosabb felterjesztést intéztem, ki azt legkegyelmesebben jóváhagyni méltóztatott. Miután a dolgot a közös külügyminiszter úrral is megbeszéltem, és Pallavicini őrgróf, bukaresti követ úrral is konferáltam, a megvalósításnak immár semmi sem állja útját.

Nagyméltóságod múlt évi október hó 14-én 3513. eln. sz. a. kelt átiratára támaszkodva legalázatosabb felterjesztésemben már kilátásba helyeztem, hogy Nagyméltóságod már legközelebb annak legkegyelmesebb megengedését lesz bátor a Felséges Úrtól legalázatosabban kérni, hogy a vallásalap is megfelelő összeggel járulhasson a katolikus ügygel szorosán összefüggő ezen nemzeti akció költségeihez. Tájékoztatóul itt megjegyzem, hogy Őfelsége az amerikai rutén akciót is jóváhagyólag tudomásul méltóztatott venni. Van szerencsém tehát Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni, méltóztassék sürgősen intézkedni, hogy mint imént idézett nagybecsű átiratában kilátásba méltóztatott helyezni — a romániai akcióhoz a folyó évben 25 700, a következő években pedig 25 000 koronával, az amerikai akcióhoz pedig a folyó évben 3 000, a következő években 5 000 koronával hozzájárulhasson.

Az akció katolikus ágának megindítása céljából, miután a kivitelnek most már semmi sem áll útjában, a miniszterelnökségben folyó évi február hó 24-én délelőtt 10 órakor bizalmas jellegű értekezletet szándékozom tartani, melyen a részletek még egyszer megbeszélendők és részben meg is állapítandók lesznek. Hogy a tanácskozást megkönnyítsem, a rendelkezésre álló egész anyagot rendszeres pro memoriába állítottam össze, s az eldöntésre váró kérdéseket formuláztattam, mi azonban természetesen nem zárja ki azt, hogy egyéb kérdések is fel ne vettessenek. Ez iratot van szerencsém Nagyméltóságodnak a legbizalmasabb használatra \cdot/\cdot alatt idezártan megküldeni.

Van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel felkérni, méltóztassék az értekezletre kellőképpen felhatalmazott képviselőket küldeni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1902. évi február hó 6-án

Széll s. k.

¹ Az irat 1956 őszén a VKM levéltári anyagának kiegészékor elpusztult.

Melléklet:

A romániai akcióban ez ideig fölmerült kérdések rendszeres csoportosítása

[Litografált szöveg.]

Általános rész

I. *Statisztikai kérdések.* Románia 1889-ben tartott népszámlálása alkalmából 47 948 magyar nemzetiségűt mutatott ki, 4 909 466 főnyi lakosságának nem egészen 1%-át. Valószínű, hogy úgy az abszolút, mint a percentuális szám alatta áll a tényleges állapotnak. Az 1889 óta lefolyt 12 esztendő alatt a kivándorlás folytán a fenti szám minden valószínűség szerint emelkedett úgy, hogy manapság bizvást tehető 65 000 — 70 000-re. Hallottunk azonban már 100 000, sőt 200 000-es becslést is. Fontos kérdés, hogy az összes szám miként oszlik meg a nemrég kivándorlottak, tehát túlnyomó részben még magyar állampolgárok között egyfelől, és a már születésüknél fogva román állampolgárok között másfelől. 1859-ben egy román nyelvű hivatalos kiadvány 37 869-re becsülte a Moldvában élő magyar csángók számát, Rubinyi Mózes 1900 nyarán már csak 20 000-re. A legalacsonyabb becslések alapulvételével a fenti kérdésre tehát azt a választ lehet adni, hogy a 70 000 Romániában élő magyarból mintegy 50 000 újabb bevándorlott, s így túlnyomó részben még magyar honos, mintegy 20 000 ellenben román honos csángó. Rendelkezésre áll azonban itt egy alapos dolgozat, mely a 100 000-es összes számból indulva ki, a magyar állampolgárok számát 60 000-re, a román honosok számát pedig 40 000-re teszi.

Mivel a fenti becslések igen nagy eltérést mutatnak, az egyházak és az egyes községek között való megosztásáról pedig hallgatnak: tanácsosnak látszik, hogy adataink kiegészíttessenek. E tekintetben három mód látszik rendelkezésre állni. Beszerezhető ugyanis az adatok először a *consulátusok* útján, másodsor *Hornstein* érsek és papsága útján, harmadszor a *Szent László Társulat* esetleges kiküldöttje által, ki azután a társulat rendelkezésére álló adatok nyomán mindazon helyeken, hol jelentékenyebb számú magyarok laknak, az összes egyházi, iskolai és társadalmi viszonyokról, valamint az alkalmazott lelkészek és tanítók működéséről a helyszínén közvetlen tapasztalatokat szerezhetne, s azokról előterjesztést tehetne.

Az tehát a kérdés, hogy melyik módot tartja a bizottság a legmegfelelőbbnek.

II. *Elvi álláspont.* A Romániában élő magyarságnak fent megbeszélt két csoportját elvi okokból kell megkülönböztetnünk, mert míg a már román honossággal bíró magyarságnak iskolai és egyházi céljaira segélyt nyújtani nem volna célszerű, mivel mi sem engedhetnénk meg, hogy a román kormány a magyarországi sokkal számosabb oláhokat segélyezze; úgy semmi elvi akadály sem forog fenn az ellen, hogy a Romániában élő magyar alattvalókat segélyezzük. A nemzetközi jog szerint ugyanis minden államnak elvitázhatatlanul jogában áll, saját polgárait a külföldön is tetszése szerint támogatni. Ez érv olyan erős, hogy rajta az egyébként is minden feltűnés nélkül foganatosítandó *actio bizvást* felépíthető anélkül, hogy azáltal a román kormánynak alkalom vagy csak a jogosság látszatával bíró ürügy is adatnék arra, hogy az oláh ajkú magyar állampolgárok ügyeibe Magyarországon beavatkozzék. Éppen ezen oknál fogva azonban a Moldvában élő *csángómagyarokra* (jassi-i dioecesis), kik már születésüknél fogva román honpolgárok, a m. kir. kormány akcióját ki nem terjesztheti.

Az állami segélyezés szempontjából tekintetbe jövő magyarság megoszlik a róm. kat. és az ev. ref. egyház között, a róm. katolikusok azonban, kiknek nemzeti szervezése itt szóban van, túlsúlytan vannak. A protestáns egyházak iskolai ügye külön akció tárgyát képezendi, amelybe Bartók püspök bevonatni szándékoltatik.

III. *Az akció szervezése.* Bár az akció, mint kimondottan kormányakció is megállhatna, s a román kormány minden recriminációjával szemben bizvást meg lenne védhető, mégis cél-

szerűbb, ha kifelé *társadalmi jelleggel bír*. Ez leginkább úgy lenne elérhető, ha a közvetítést valamelyik hazai katolikus egyesület vállalná magára. Miután a szepesi püspök úr múlt évi november hó 11-én kelt memorandumával az elnöklelte alatt álló *Szent László Társulat*² támogatását a legnagyobb készséggel felajánlotta, továbbá a teljes discretio betartásáért s az ügyek elnöki intézéséért a kezességet elvállalta: az ajánlat a legnagyobb örömmel elfogadható. Az akciónak minden feltűnés nélkül való, bizalmas intézése azért szükséges, mert a román kormány — ha köztudomású lenne, hogy nagyobb szabású akciót tervezünk — a magyar iskoláknak ezer apróbb akadályt gördíthetne útjába, mely apró tűszúrásokkal szemben úgyszólván védtelenek lennénk. Kívánatos volna továbbá, hogy valamely alkalmas magyar társadalmi szerv által a magyar telepek folytonosan szemmel tartassanak, a célravezető eszközökről ténnyesen javaslatok, a lelkészek és tanítók működéséről, valamint az elért eredményekről pedig jelentések. E célra is a legalkalmasabbnak a Szent László Társulat látszik, melynek ilyen irányú közreműködését az elnök úr memorandumában szintén volt szíves felajánlani.

A kérdés e pontnál az, hogy hajlandó-e a Szent László Társulat-i elnök úr a kormánysegélyt a *kormány által megjelölendő* célokra rendeltetési helyére eljuttatni, ez összegek kellő felhasználását hathatósan *ellenőriztetni*, s ide az észleltekről bizonyos időközönként jelentést, a teendőkről pedig *előterjesztést tenni*.²

IV. Az akció megindításának négy fő feltétele. A csanádi püspök úrnak sikerült Hornstein bukaresti érseket a magyar akció eszméjének megnyerni, s így a helyszínen való vezetés jórészt az ő kezében volna összpontosítható, mi azzal az előnnyel is jár, hogy az egész akció Romániában az érsek nevében fog történni. Ennek azonban négy feltétele van, melyet az érsek úr a novemberi konferencián észrevétel nélkül már el is fogadott s mely a következő:

1. Minden érintkezés ezen célra kizárólag az érsek személyével történjék, minden feltűnés nélkül és nem hivatalos alakban.

2. A segélyezés semmi jogi vagy erkölcsi kötelezettséggel nem jár, az érsek által minden évben újólág kérendő, és bármikor minden indoklás nélkül megvonható.

3. A segély kizárólag a magyar katolikus hívek céljaira fordítandó, úm. magyar iskolákra, magyar lelkészi, vagy egyházi szónoki állás biztosítására.

4. A magyar iskolákban a román nyelven kívül minden tárgy magyar nyelven adassék elő, magyar tanítók által.

C

1902 máj. 10

*Tarkovich József miniszterelnökségi államtitkár átírata Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Romániában élő magyarokra vonatkozó alapltványok felhasználása tárgyában*¹

VKM eln. 1913: 71 (781 fasc. 1776/902)

Magyar királyi miniszterelnök

1893

M.E.

I. Bizalmas

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Szmrecsányi Pál, szepesi püspök, ki mint a Szent László Társulat elnöke a Romániában élő magyar állampolgárok érdekében indított nemzeti akció katolikus ágában a közvetítést és

¹ Az irat 1956 őszén a VKM levéltári anyagának kiegészékor elpusztult.

² Fekete ceruzával aláhúzva.